

Vlad Mitric-Ciupe (Ed.)

**ARHITECTUL
ION CĂPȘUNEANU
REALIZĂRI ȘI PĂTIMIRI**

Prefață de Silviu B. Moldovan

**EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2022**

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Viața și opera lui Ion Căpșuneanu nu sunt cunoscute astăzi, în primul rând din cauza episodului concentraționar prin care a trecut. Sursele editate și – mai ales – inedite incluse în prezentul volum prezintă modul în care acesta a fost anchetat și scos din cauză în 1945, reanchetat, judecat și condamnat în 1949.

Documentele selectate provin în special din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și din arhive particulare. Majoritatea acestora au fost structurate cronologic, acoperind perioada 1941-1984, iar cele nedatate au fost approximate în funcție de subiect. Pentru o mai bună înțelegere a situației, acolo unde a fost cazul, am inserat și documente emise într-o altă perioadă, dar al căror conținut se integra în context. Inexactitățile și erorile au fost îndreptate tacit, păstrându-se topica frazei. Lista documentelor prezintă principalele caracteristici ale acestora. Am utilizat note de subsol acolo unde am considerat necesar, în vreme ce anexele de final și indicele de nume vin în completarea studiului. Suplimentar față de dosarele al căror titular este Ion Căpșuneanu, s-au folosit și documente din dosarele altor persoane.

Demersul nostru a beneficiat de sprijinul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, motiv pentru care aducem mulțumirile noastre reprezentanților acestor instituții. Recunoștința noastră se cuvine doamnelor Alexandra Corina Bărbăncuș, nepoata arhitectului Căpșuneanu și Silvia Colfescu (editura Vremea). Cercetarea de arhivă a fost completată de o muncă de teren (București și, mai ales, Constanța), aducându-i mulțumiri, în acest sens, colegului arhitect Radu Cornescu.

Documentarea noastră a beneficiat și de sprijinul Uniunii Arhitecților din România, în cadrul proiectului cultural *Arhitectul Ion Căpșuneanu – cercetare monografică*, desfășurat în anul 2015.

Gânduri bune se îndreaptă către toți cei interesați de istoria arhitecturii din România, din perspectiva destinului individual al arhitecților în timpul regimului comunist.

Vlad Mitric-Ciupe

INTRODUCERE¹

Ion Căpșuneanu s-a născut în București pe 24 aprilie 1903, în familia lui Ștefan – ofițer de intendență, veteran al Războiului de Independență din 1877 – și a Olgae, care era casnică. Cei trei frați ai lui au fost tot ofițeri de carieră, cel mare fiind șeful de stat major al diviziei a 18-a, pierzându-și viața la Stalingrad, al doilea a căzut prizonier pe frontul de est, ajungând în lagărul de la Oranki, iar mai apoi s-a întors în țară cu divizia *Horia, Cloșca și Crișan*, în vreme ce al treilea a fost grav rănit în luptele de la Odesa din 1941, lucrând mai apoi în Marele Stat Major. Olga Căpșuneanu s-a prăpădit în 1938, iar Ștefan și-a pierdut viața în timpul bombardamentelor germane asupra capitalei, la 23 august 1944².

Tânărul Ion a obținut diploma de arhitect în octombrie 1931, după ce lucrase destul de mult în timpul facultății, câștigând destul de bine, fapt ce i-a permis să participe la mai multe excursii de studii în Grecia, Italia, Austria, Franța, Egipt și Tunisia³. Alături de cursurile facultății și-a dedicat timpul mării lui pasiuni – fotbalul, pe care l-a practicat profesionist la echipele Juventus București, Triumf și Sportul Studențesc⁴. Între iulie 1928 și iulie 1930 a fost angajat ca desenator la Direcția Arhitecturii din Ministerul Finanțelor, a lucrat ca arhitect la Primăria Municipiului București – sectorul IV de Verde – între iulie 1930 și august 1934, iar mai apoi, până în ianuarie 1944, a fost arhitect la Primăria Constanța, unde a ajuns plecând din București din cauza unei căsătorii neagreate de părinți⁵.

În paralel cu munca de slujbaș al statului a desfășurat o carieră particulară foarte interesantă, cu multe realizări, în București și, mai ales, pe litoral. Amintim, între altele, propunerea pentru o primă variantă a hotelului Rex din Mamaia, alături de arhitectul G.M. Cantacuzino, Institutul Bioceanografic și școala „I.G. Duca” din Constanța, sala

¹ Într-o formă relativ similară, am publicat acest text într-un volum anterior, a se vedea Vlad Mitric-Ciupe, *Arhitecții români și detenția politică 1944-1964. Între destin concentraționar și vocație profesională*, I.N.S.T., București, 2013.

² Interviu cu Șerban Constantinescu, nepotul de soră al arhitectului Căpșuneanu, realizat de autor, București, 2 iulie 2013.

³ Pe verso-ul celor câteva fotografii din arhiva familiei, care surprind aceste deplasări, sunt notați participanții. Între aceștia se regăsesc și câteva nume importante precum: Ilie Teodorescu, Ion Boceanu, Constantin Minescu, Enzo Canella, Mihai și Tiberiu Ricci, Constantin Botez sau Tiberiu Niga.

⁴ Interviu cu Alexandra Bărăscu, nepoata arhitectului Căpșuneanu, realizat de autor, București, 12 noiembrie 2012.

⁵ Interviu cu Șerban Constantinescu, realizat de autor, București, 2 iulie 2013. Căpșuneanu se căsătorise cu o funcționară pe care a întâlnit-o în timpul cât a lucrat la Primăria Sectorului Verde, căsnicie care a durat totuși destul de puțin, până spre jumătatea anilor 1930.

de spectacole a Cercului Maiștrilor Marinari, Cazino–Salvamar (cunoscută și drept „Casa vapor”), Casa invalizilor, restaurantul „Vraja Mării”, planul de sistematizare al stațiunii Mamaia, precum și nenumărate locuințe individuale și colective.

La 2 iunie 1941, din postura de arhitect al primăriei, a fost numit și în funcția de ajutor de primar⁶, din ianuarie 1942 fiindu-i delegate noi atribuții, printre care salubritatea orașului, întreținerea parcurilor și grădinilor, circulația, activitatea culturală din Constanța⁷. În iunie același an, a fost însărcinat și cu repartizarea evreilor din oraș la lucrul în folos obștesc, precum și controlul acestei activități⁸. În ianuarie 1944 și-a încheiat relațiile de serviciu (muncă forțată) cu Primăria Constanța, iar edilul-șef i-a eliberat un certificat prin care sublinia că arhitectul Căpșuneanu a funcționat în calitate de ajutor de primar de la 2 iunie 1941 până la 25 ianuarie 1944, timp în care și-a îndeplinit cu conștiinciozitate și onorabilitate toate atribuțiunile ce i-au fost încredințate⁹.

Imediat după 23 august 1944, o gazetă din Constanța reclama că: „Între alți satrapii ai terorismului antonescian local trebuie amintit și arhitectul Ion Căpșuneanu. L-am fi uitat, dar s-a însărcinat singur să ne aducă aminte că mai trăiește. L-am văzut plimbându-și iar insolența pe străzile Constanței. În urma unei absențe mai lungi, revenirea lui în oraș după 23 august pare că vrea să dea impresia că a fost și el o victimă a trecutului. [...] Teroarea lui n-o poate uita nimeni. Mai ales n-o pot uita muncitorii de la Primărie. Ambele categorii de muncitori, cei permanenți cu «salarii», pe care îi lovea cu amenzi regulate și «ceilați», cei de la munca silnică obligatorie. [...] Prima cerere adresată de Căpșuneanu Cercului Teritorial, spre a se aplica mai multor evrei câte zece lovituri, a fost pusă la dosar de Căpitanul Comănescu. [...] Dar Căpșuneanu nu s-a lăsat. L-a amenințat pe Căpitanul Comănescu cu o plângere la «mareșal», la care susținea în fața tuturor că are mare trecere. Sub amenințarea «mareșalului» a obținut «satisfacție»: măturătorii evrei au fost biciuiți. Demnă satisfacție pentru un intelectual”¹⁰.

Acuzat de rele tratamente și persecuții la adresa evreilor, dar și de mutarea ilegală a vechiului cimitir evreiesc, cu întrebuițarea unor pietre funerare la pavarea pieței Ovidiu din Constanța, arhitectul Căpșuneanu a fost arestat la 7 iunie 1945, urmând să fie judecat de către Tribunalul Poporului. Martorii acuzării susțineau și detaliau informațiile de mai sus¹¹, prezentându-se însă și martori ai apărării, care prezentau o variantă complet diferită¹². Mai mult, un grup format din 13 constănțeni a semnat și depus o declarație comună în apărarea lui Căpșuneanu. În memoriul lor, aceștia insistau asupra faptului că arhitectul „a fost condus de cele mai frumoase principii gospodărești, îmbinând aceeași cinste

⁶ A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 7113, vol.1, f. 151. Decret de numire în funcție, semnat de Conducătorul Statului Român și Președintele Consiliului de Miniștri, Generalul Ion Antonescu.

⁷ *Ibidem*, ff. 157–158. Decizia primarului municipiului Constanța din 4 ianuarie 1942.

⁸ *Ibidem*, f. 153. Decizia primarului municipiului Constanța din 23 iunie 1942.

⁹ *Ibidem*, f. 163. Certificat din 2 februarie 1944.

¹⁰ Articol din revista „Dacia”, autointitulată „Organ de luptă democratică”. Semnatar M. Cornea, directori L.M. Mosu și Alex. D. Doinaru, 4 octombrie 1944.

¹¹ A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 7113, vol.1, ff. 102, 104, 106, 110–111, 113, 115, 197. Martorii acuzării erau: Emanoil Grunberg, funcționar bancar, Mircea Vasile Taumberg, medic stomatolog, Scharl Moritz, furnizor de vapoare, Hary Ierusalimy, Alexandru Doinaru, ziarist, Isac Menhas și Weiss Leizer, cu toții din Constanța.

¹² *Ibidem*, ff. 127–128, 104.

și pricepere cu exigența și severitatea în îndeplinirea îndatoririlor, dar preocupat și de realizarea unei adevărate dreptăți în raporturile Municipiului cu funcționarii și cetățenii orașului”. Subliniau că nu a făcut parte din nici un partid politic și nu a avut sentimente antisemite sau rasiale. Mai mult, la momentul petrecerii faptelor incriminate, era logodit cu o evreică – cu care s-a și căsătorit ulterior, anume Nadia Harden, având neplăceri din partea regimului antonescian din această cauză, ajungând să-și dea demisia din funcția de ajutor de primar în urma presiunilor de a întrerupe relația¹³. Într-un final, acuzatorul-șef al Tribunalului Poporului din București dispune scoaterea din cauză a arhitectului, fără să mai fie judecat. Căpșuneanu și-a reluat activitatea profesională, atât în ceea ce privește comanda privată, lucrând și ca salariat al Institutului Pasteur din București, realizând câteva locuințe individuale și amenajând parcuri pentru municipalitate¹⁴.

La 29 octombrie 1949 a fost din nou arestat și învinuit de „crimă de război sau împotriva păcii ori umanității”, fiind depus la penitenciarul Jilava¹⁵. În rechizitoriul de urmărire s-au reluat chestiunile din 1945¹⁶, martorii acuzării fiind – în mare parte – aceiași care se prezentaseră și cu patru ani înainte, unii afirmând cu această ocazie doar că: „mențin declarația dată în fața Tribunalului Poporului în 1945”¹⁷. Apărarea a fost mult mai consistentă de această dată, informațiile noi venind din partea unui grup de evrei deportați la Caracal, alături de logodnica arhitectului, care au susținut că au fost ajutați și încurajați în permanență de Ion Căpșuneanu¹⁸. Cu toate acestea, tribunalul a considerat că legăturile pe care le-a întreținut cu Nadia Harden, precum și faptul că a ajutat-o pe aceasta și pe familia ei nu pot constitui o disculpare, iar toate celelalte acuzații aduse „rămân bine stabilite”, dovedindu-se că dânsul, în calitate de ajutor de primar, a aplicat tratamente neomenoase evreilor repartizați pentru munci. În chestiunea strămutării cimitirului vechi evreiesc, tribunalul aprecia că faptul nu (mai – n.n.) constituie un capăt de acuzare. Completul admite că s-au depus mărturii care-l prezintă pe Căpșuneanu drept un persecutor al evreilor, altele care susțin că are relații bune cu evreii, în vreme ce o a treia categorie îl arată chiar susținător al evreilor. Cu toate acestea, a fost condamnat la 6 ani temniță grea, 10 ani degradare civilă și confiscarea averii pentru crime împotriva umanității¹⁹.

După șederea în penitenciarul Jilava, arhitectul a ajuns în februarie 1951 la Poarta-Albă²⁰ unde „a lucrat la spartul pietrelor cu ciocanul și dalta, în condițiile meteorologice specifice Dobrogei”²¹. La 9 iunie 1951 se găsea deja în colonia Peninsula²², unde

¹³ *Ibidem*, f. 143. Document semnat, printre alții, și de către Regina Sternberg, Solomon și Amelia Goldstein, Gheorghe Lebrun și Aura Teodorescu, cu toții de etnie semită.

¹⁴ Este vorba de parcurile din str. Uranus colț cu str. 13 Septembrie, str. Antim 75 și str. Izvor colț cu str. Mihai Vodă.

¹⁵ A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 7113, vol.1, f. 227. Mandat de arestare emis de către Parchetul Curții București, Cabinetul I Instrucție, Criminali de Război.

¹⁶ *Idem*, f. 229.

¹⁷ *Ibidem*, f. 24.

¹⁸ *Ibidem*, f. 20. Declarația Ameliei Goldstein datată 3 decembrie 1949.

¹⁹ *Ibidem*, ff. 30–32. Sentință datată 7 decembrie 1949.

²⁰ *Ibidem*, f. 56.

²¹ Interviu cu Șerban Constantinescu, realizat de autor, București, 2 iulie 2013.

²² A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 7113, vol. 1, f. 68.

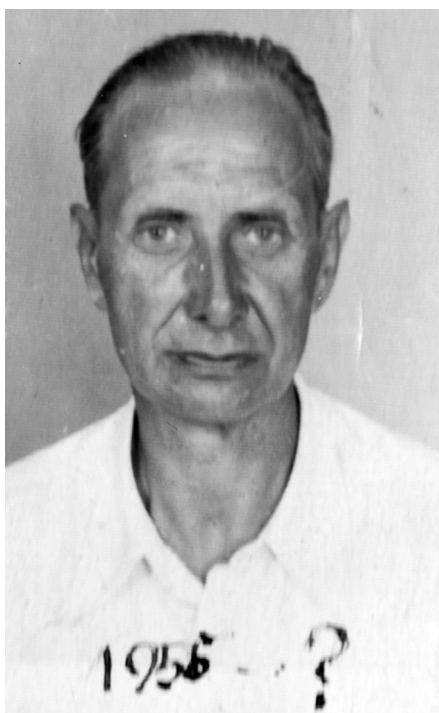
Ion Căpșuneanu, 1917

Ion Căpșuneanu, anii 1920

Ion Căpșuneanu, anii 1940

Ion Căpșuneanu la ieșirea
din închisoare (1956)

REGATUL ROMÂNIEI

MINISTERUL INSTRUCTIUNII, CULTELOR ȘI ARTELOR

ACADEMIA DE ARHITECTURĂ
DIN
BUCUREȘTI

DIPLOMA DE ARHITECT

În numele Majestății Sale Regelui Carol II.
Noi Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor,
văzînd referatul Academiei de Arhitectură, pe temeiul procesului verbal N° 810 delat 24 Octombrie 1931
din care rezultă că Domnul Căpsuneanu St. Ion de naționalitate română, religie ortodoxă
născut în București la anul 1903 luna aprilie, ziua 24 a terminat cursul complet al Academiei
obținînd toate notele și mențiunile cerute de Regulament.
Acordăm Domnului Căpsuneanu St. Ion Diploma de Arhitect spre a se bucura de toate
drepturile și prerogativele acordate de legi și regulamente.

Ministrul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor

[Signature]

Semnătura titularului

[Signature]

București, în 20 Februarie 1932

Rectorul Academiei de Arhitectură

[Signature]

N° Diplomei 196

Legea din 5 Aprilie 1900
Regulamentul din 6 August 1912

Diploma de arhitect